

N É Z Ő

Pétervár ködből és remegésből

KONSZTANTYIN VAGINOV VERSEI ELÉ
BAKA ISTVÁN FORDÍTÁSÁBAN

Konsztyantin Vaginov (1899–1934), e furcsa nevű bohém fiatalember tizenhét éves korában kezdett verseket írni. Pétervár, a birodalmi főváros és a pétervári kultúra, amely sajátlagosan orosz európaiságával különbözött elsősorban a moszkvaitól, ekkortájt még teljes pompájában virágzott, noha a közeli tragédia bekövetkeztét már sejtetni engedték a háborús hétköznapiak. Kedvenc költői Baudelaire és E. A. Poe voltak, elmélyülten tanulmányozta az antik kultúrát, példaképe Ovidius, a *Metamorfózisok* motívumai több versében felbukkannak. Állandó olvasmánya E. Gibbon könyve, *A római birodalom hanyatlásának és lerombolásának története*. Az 1917-es forradalom Vaginov számára főként az otthon (Pétervár egyik dúsgazdag családjának sarja), a biztonságos, intim világ széthullását jelenti. Igaz, némiképp kárpótolja ezért az 1920-as évek elejének szokatlanul élénk művészeti élete: számos irodalmi körben és csoportosulásban vesz részt, megismerkedik Nyikolaj Gumiljovval, aki a fiatal költők egyik legaktívabb támogatója. 1921-ben jelenik meg verseskötete, *Utazás a káoszba* címmel. A 20-as évek közepén barátkozik össze Mihail Bahtyinnal; eljár Bahtyin körébe, érdeklődése az antikvitás és a művészetfilozófiai kérdések iránt egyre mélyül, görögül tanul és megpróbálkozik Longosz *Daphnisz és Kloéjának* fordításával.

Igazi önmagát – legalábbis egy időre – úgy tűnik, az OBERIU (Reális Művészet Egyesülés) csoportban találja meg. A különcök iránti felfokozott érdeklődése – a csoport tagjai az orosz abszurd irodalom megalapítói – vezette el az OBERIU-hoz és annak fő alakjához, Danyil Harmszhoz. 1927-ben belép a csoportba, holott az avantgárd éppúgy taszította (különösen hagyományellenessége), mint vonzotta (extravaganciája). 1927-től haláláig – tuberkulózisban hal meg – négy regényt írt: a *Kecskeéneket*, a *Munkák és napokat*, a *Harpagoniádát* és a *Bambociádát*. Az első három regényt magyarul a Századvég Kiadó jelentette meg 1994 júniusában.

Vaginov versei zömét 1921–1926 között írta. Költészetét így mutatja be az OBERIU deklarációja: „K. Vaginov, akinek a világról alkotott fantazmagóriája ködtől és remegéstől övezve vonul el a szemünk előtt. Ugyanakkor e ködön át érezhető a tárgy közelsége, melegsége, érezhető a tömegek özönlése és a fák ringatózása, a fáké, amelyek a maguk módján élnek és lélegzenek, s annyiban Vaginov-módra, amennyiben a művész saját kezével formálta, saját lélegzetével melengette őket.” (Kovács Árpád fordítása.)

Az itt közölt négy vers, Baka István kitűnő fordításában, érett költőt mutat. Bár érződik Vaginov művein a szimbolizmus és az akmeizmus iskolája, önálló, egyéni hangja szétfeszíti az irányzatok szűk kereteit, noha ez a hang nem voluntarista, nincs benne semmi az avantgárdra jellemző, sokkoló próféciákból, inkább rebbenő, végtelenül finom, halk versbeszéd, senki másra nem hasonlító, öntörvényű megszólalás. Verseiben Pétervár egyszerre álom és valóság, pillanat és öröklét, nyüzsgő utcák és kongó, lepusztult paloták, emlék és jelenlét. Vaginov verseiben mítoszt alkot. E mítoszt a kultúrát leromboló történelem ellenében a kultúra őrzésének szándéka hívja életre. Magánmitoló-

giájában a forradalom győzelme a régi világ fölött a barbárok római birodalom fölötti és a kereszténység pogányok fölötti győzelméhez hasonlatos. Habár Vaginov e győzelmet igazságosnak tartja, a kultúra szempontjából vitathatatlanul tragédiát lát benne, a régi kultúra pusztulását, annak az új világ általi tökéletes megtagadását. Vaginov látomásában a kultúra a mitológiai *Phoenix-madárra* emlékeztet, amely elégeti magát, majd hamvaiból új életre kel. Az új reneszánsz színhelye Pétervári lesz, s bekövetkeztéig a művész küldetése a kultúra titokban való őrzésében rejlik. Magánmitológiájának fő szereplője *Philosztratosz*, aki eredetileg görög szofista bölcselelő volt, de Vaginovnál e ténynek nincs különösebb jelentősége. Számára az a fontos, hogy az ő Philosztratosza egy szépséges, végtelenül kifinomult, mandulaszemű ifjú, *Psyché*, a lélek szerelmese (a *Psyché* című versben körvonalazódik ez a gondolat), a kultúra őrzője, a költő alteregója, kinek álmaiban és látomásaiban a Néva-parti város a béke, a szerelem és a nyugalom szigeteként dereng föl.

„A lét sima tekintetén egy / Elgömbült pillanat rebeg...” – „Kigyóznak verssorok az asszonyarcú szóból...” Vaginov költészetében minden elvont dolognak van *arca*, a létnek éppúgy, mint a szónak. Arctalan azonban a jelen, az úgynevezett „objektív valóság”, mindaz, ami kívül esik az álmon, a ködön és a remegésen, a lélek tartományán. Az egyetlen érvényes valóság, az autentikus lét – a léleké és az emlékéké. Jól illik Vaginov költészetére, amit Oszip Mandelstam a *Szó és kultúra* című esszéjében a szó és a lélek összefüggéséről ír: „A szó – Psyché. Az eleven szó nem jelöli a tárgyat, hanem szabadon választja mintegy lakóhelyéül az egyik-másik tárgyi jelentést, tárgyiságot, drága testet. A tárgy körül a szó úgy lebeg, szabadon, mint a lélek a már elhagyott, de el nem feledett test körül.” (Erdődi Gábor fordítása.)

Néhány szót a fordítóról. Baka István fordítói abszolút hallásáról. Bakának, a költőnek a vaginovi világ nem annyira sajátja, mint például Hodaszevicse vagy Brodskijé. Talán kissé túl finom, túl áttetsző, testtelen neki. Ennek ellenére, kiválóan hallja, pontosan és alázattal, hamis hangok nélkül, akár egy „jól temperált zongora” játssza le a Vaginov-versek „belső képeit”. Baka fordításai sohasem „külső” fordítások, intellektusa és hallása azonnal rátapad az idegen versre, mintegy előre kitapintja és meghallja a „belső kép és hang gipszmintáját” (Mandelstam), amely előhívta a költő versét, s amely előhívja Bakánál annak fordítását is. Ily módon Baka nemcsak *alkotótársa* az idegen költőnek, hanem az idegen „belső kép” szuverén elsajátítója is. Baka költészetébe végső soron ez az „idegen belső kép” különféle, bonyolult áttételeken keresztül beépül, annak tudatalatti részévé – sok esetben kulturálisan meghatározó részévé – válik. Úgy gondolom, Baka István szerepverseinek kulcsa valahol itt keresendő. Kedves költőjének, Mandelstamnak vallomása talán neki sincs ellenére.

*A birtokomban istenadta kincsek:
idegen költők látomásai;
sivár hazánkat, szürke őseinket
magunkénak szégyelljük vallani.*

*Kalandoz olykor egy-egy gyöngyszem útja;
fiúk helyett az unokákra száll,
s a dalnok mások versét költi újra,
és azt sajátjaként dalolja már.*

(Papp Gábor Zsigmond és Tóth Krisztina fordítása)

Szörke Katalin